

En e-bog fra

ANIS

Se flere titler på www.anis.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærke. Der er ved dit køb indlejret et digitalt mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du vil stå som ansvarlig.

En sten i sko

Thorkild Grosbøll

En sten i skoen
– et essay om civilisation og kristendom

Forlaget ANIS
København 2010

Thorkild Grosbøll
En sten i skoen
– et essay om civilisation og kristendom

© Forfatteren og Forlaget ANIS 2003

Bogen er sat med Palatino. 2. udgave 2011.

ISBN 978 87 7457 520 7

Omslag: Lisa Ahrenkiel

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 - fax 3325 0607
www.anis.dk

Tilegnet Dorrit

Indhold

Forord

Kapitel 1

Det episodiske system 9

Veje ad hvilke 19

Kapitel 2

Inkarnationen og det italienske køkken 28

Inkarnationen fortsat 33

... og en gang til 35

Kapitel 3

Manden fra Nazaret ... 40

... og det tyvende århundrede 52

Stenen i skoen 63

De ti bud 70

Kapitel 4

Bureaukratiets arrogance 75

Humanismens arrogance 80

Chiesa di S. Jacobo revisited 82

Den sidste mohikaner 85

Altså 90

Kapitel 5

Herfra til evigheden 92

Forgængelighedens fortegn 99

Når ægtefællen klapper 105

Forfængelighedens fortegn 112

Inkarnationen og det italienske køkken – en berigtigelse

124

Kapitel 6

Fra cand. theol. til præst evindeligt på Melkisedeks vis 127

Kapitel 7

Det episodiske system 139

Tilkendelse 150

Vedkendelse 154

Af ord er du kommet 159

FORORD

Første udkast til denne bog blev til i Toscana i efteråret 2001. Det har sat sit præg – et præg, jeg har valgt at fastholde. De følgende måneder dels i Mexico, hvor manuskriptet fik lov at hvile, dels på den amerikanske vestkyst, hvor det fandt sin endelige form, er dog heller ikke gået spurløst hen. Det har affødt en del løsere associationer, der står anført som henholdsvis *Mexicana* og *Americana*.

Har de ydre omstændigheder for bogens tilblivelse været specielle, gælder det følgelig også visse praktiske forhold. Jeg har ikke haft plads til ret meget litteratur i min bagage, så bogen er ikke tynget af noter og henvisninger. Jeg har måttet forlade mig på min hukommelse.

Men visse bøger har dog fulgt mig på første del af rejsen, og de skal nævnes, fordi det måske kan give en fornemmelse af, i hvilke sammenhænge jeg ser mit anliggende. Det drejer sig om Max Webers *Den protestantiske etik*, Hannah Arendts *Det totalitære samfundssystemets oprindelse*, Zygmunt Baumans *Modernitet og holocaust* og *Globaliseringen*, Gianni Vattimos *Jeg tror at jeg tror*, desuden Bibelen og Martin Luthers *Den store katekismus*.

Jeg vil ikke forsøge at opregne de mange mennesker, projektet står i gæld til. Kun for to personers vedkommende må jeg gøre en undtagelse, dels Henrik Ljungberg, der påtog sig at gennemgå manuskriptet med henblik på dets læselighed, dels min kone, der trofast har fulgt processen i alle disse måneder.

Samme diskretion kan jeg naturligvis ikke udvise over for de fonde, der har ydet støtte til projektet. Jeg takker for den generøsitet, jeg har mødt fra følgende: Paula og Axel

Nissens Legat, G.E.C. Gads Fond, Statsautoriseret el-instal-
lør Svend Viggo Berendt og Hustru, Aase Berendt, født
Christoffersens Mindelegat og endelig Hans Tausens Fond.

Taarbæk, den 15. oktober, 2002

KAPITEL 1

DET EPISODISKE SYSTEM

Fra min altandør kan jeg se ud over det toscanske landskab, der ligger badet i septembersol. Et sted dernede løber Arnofloden. *Løber* er måske så meget sagt på denne årstid, men flodsengen ligger der dog og forbinder et diset Figeline med Firenze uden for mit synsfelt.

En herlighed – ligesom det lille års orlov, der ligger foran mig, som jeg dog har valgt at tage en del af glansen af ved at forsøge at skrive mig igennem, hvad 25 års præstearbejde har aflejret i mit krøllede hoved. Et noget tvivlsomt projekt må man sige, for hvem kan have interesse i en encyklopædisk rundtur ad de irgange, jeg som gemen sognepræst har tosset rundt i for at modvirke pastoral skizofreni? Hvis teologi igen skulle kunne bringes ind som en agtværdig samtalepartner i det kulturelle landskab, vil det kræve et anderledes stringent og systematisk hoved, end jeg er i besiddelse af.

Bogen udfolder sig *episodisk*, men er selvfølgelig styret af den måde, jeg forholder mig til traditionen på, og lad det være sagt med det samme: Den rummer ikke nogen skabende og opretholdende gud, ingen forestilling om en opstandelse eller et evigt liv.

Den slags har aldrig sagt mig noget – end ikke som barn (ifølge min mor). Det er alene som et modigt epos om tilværelsens muligheder og vilkår, jeg læser de gamle skrifter, som en sang *om* og *for* livet i dets forfærdende og forunderlige mangfoldighed. Deri ligger deres fascinationskraft.

Det betyder bestemt ikke, at jeg ikke tager *Bibelen* alvorligt. Snarere tværtimod. Men alvorlig som et civilisatorisk

indspil på linie med ethvert andet forsøg på at italesætte verden og ikke som en totalentreprise til forklaring af verdensgåden. At ville bruge gud som argument for noget som helst i dag er efter min mening både vanvid og dybt ulykkeligt; vanvid, fordi det er intellektuelt uvederhæftigt, dybt ulykkeligt, fordi det får den oprindelige alvor til at forsvinde med op i det himmelske snoreloft.

I stedet for at stirre sig blind og døv på en fjern fortids forestillingsverden vil jeg appellere til, at man på intet tidspunkt slipper af syne, at det i den kristne optik er et menneske af kød og blod, der er den historiske kerne, Jesus af Nazaret.

Men hvorfor overhovedet blive ved at spille tid på den gamle historie, kunne man spørge? Hvorfor blive ved at bøvl med den stakkels tømmer? Fordi han mere end nogen anden har haft indflydelse på vores civilisation. Lige gyldig hvor vi dukker ned i fortiden, støder vi på ham. Det beviser naturligvis ikke, at hans historie så også *er* alle andre historier overlegen, det bevidner kun det historiske faktum, at han fik denne rolle at spille, et faktum vi nødvendigvis må tage til efterretning.

Trods det kan man meget vel have sin tvivl om, hvorvidt han ville have vedkendt og genkendt sig i de skiftende tiders tolkninger. Men det er nu engang vilkårene i en verden, der forandrer sig – som netop blev *i stand til* at forandre sig. *Skatten bæres i lerkar*, konstaterede apostlen Paulus allerede i sit andet brev til folkene i Korinth. Vi nikker tilbage på små to tusind års afstand og må medgive, at *ingen bog er bedre end dens læser*. Om Paulus så også har ret i, at *lyset skinner klarere for os end for vores fædre*, er vi uden nødvendigvis falsk beskedenhed måske for tiden mere skeptiske overfor. Men det ændrer ikke på, at vi kun har vores egne øjne at se med. Det er ikke bare vores historiske ret, det er også vores historiske pligt.

Men selvom vi energisk prøver at forstå, hvad manden fra Nazaret ville sin samtid, vil det nok vise sig, at meget af det ikke siger os noget længere. Det må vi lære at leve med i stedet for at gøre vold på det eller på os selv, men lade det stå i sin ubegribelighed, *når* det nu står der, for man kan aldrig vide, hvad der sker den dag, hvor lyset falder anderledes. Pludselig giver det måske alligevel mening. Under alle omstændigheder tjener tilstedeværelsen af det ufattelige til indøvelse af en klædelig tilbageholdenhed med hensyn til skrå- og skridsikre domme over såvel fortid som nutid (og fremtid). Vores opgave er alene på eget ansvar og i eget navn at vove vores bedste bud i historiens kor af stemmer, så må tiden vise, om der er brød i det eller ej. I det lys er det derfor svært at opfatte traditionen som en byrde. Den er langt mere at betragte som en (endog ofte lykkelig) tyngde for tanken. Derfor kan man også bære søndag efter søndag at iføre sig det præstelige kluns og lægge stemme til tidligere slægters tekster og ritualer, lytte til deres musik, se på deres billeder. For når fortiden har intoneret rummet, får nutiden sin chance for at formulere sig i form af præstens prædiken. Man gør sig næppe begreb om, hvor fabelagtig den situation til tider kan føles, før man selv har prøvet den.

Dertil kommer, at kun på afstand fremtræder fortidens begrebsverden skræmmende massiv. Man skal ikke kikke ret længe for at få øje på brudflader og modsigelser i en så påfaldende grad, at man enten må forestille sig, at teksterne er skrevet af hjernedøde tumber, eller også tværtimod hidrører fra mennesker, der var helt på det rene med, at hvad, de prøvede at sætte ord på, netop kun kunne udtrykkes modsætningsfyldt og brudt.

At det er det sidste, der er tilfældet, er der ikke noget mærkeligt i. For med historien om Jesus af Nazaret blev mennesker for første gang tvunget til at udvikle et sprog,

der kunne gribe og begribe individuel eksistens i sig selv og i sit forhold til omverdenen. Med andre ord en slags dobbelteksponering. Det blev selvsagt ikke til *sandheder* bøjet i himmelsk og uforanderlig neon, men et voldsomt livtag med det forhåndenværende begrebsapparat med masser af løse ender dinglede til alle sider med regelmæssige kortslutninger i de menings- og strømførende lag til følge. Sådan havde vilkårene været for mesteren selv, sådan blev de i ikke mindre grad for dem, hvis ambition det var at bringe hans historie videre.

Men, vil man måske indvende, inden for disse bestræbelser spillede forestillingen om gud fra første færd en dominerende rolle. Det er sandt, men skal vi tro *Det Gamle Testaments* bøger, kneb det faktisk denne gud gevaldigt at udvise et køligt og driftssikkert overblik. Han angrer jævnt hen, hvad han har gjort og render fra løfter, han højtideligt har afgivet, og er i det hele taget ret utilregnelig i sin guddommelige nidkærhed. Det turde være uholdbart i det lange løb. Det er i alt fald kristendommens udgang på historien, at han til sidst vælger at sætte alt på ét bræt og sender sin søn og derved træder ind under de for menneskelivet gældende vilkår.

Men hvad betyder det ved nærmere betragtning? At vi så at sige står med en gud i gummisko og dynejakke, der efter et par år som barfodsprædikant henrettes som gemen forbryder, en fråser og en vindranker og en ven med ludere og landssvigere. Et noget tvetydigt skudsmål for en gud må man vel medgive, men ikke desto mindre hvad man som kristen har at have sin gud i.

Derfor føles det da også ulideligt deprimerende, at teologer og kirkefolk, når de griber pennen eller tager ordet, hvor net de end gør det, i sidste ende alligevel reserverer sig gud som argumentet uden hvem intet. Dermed viser det sig, at der ret beset ikke er nogen forskel mellem dem

og de sidste dages *hard-core* hellige. Deres åbenhed er på skrømt.

Americana

Herrens veje er uransagelige, når man befinder sig i det fremmede. Et løst blad fra Kristeligt Dagblad dateret 12. januar 2002 kom mig i hænde. Af det fremgik det, at en nordjysk præst havde optrådt som eksorcist i et tv-program. Blandt andet skulle han have rørt rundt i en gryde med et kors. Det medførte et tre sider langt brev fra den tilsynsførende biskop. 'Et meget grundigt brev' betegnede biskoppen det selv ifølge Kristeligt Dagblad.

Biskoppen ser dog gerne, at præster deltager i den slags udsendelser. 'Et klart indlæg om, at det onde findes, men at man som kristen må leve i tillid til Guds omsorg, ville være meget velkommen', udtaler han.

I stedet for at have forsøgt sig med dæmonuddrivelse i det angivne tv-program, skulle den omtalte præst have hjulpet den pågældende ved (med biskoppens ord) at 'bede for og med ham, henviser til Fadervor og til dåben ... påminde om gudstjenestens betydning og nadverens sakramente'.

Det kunne så være, hvad det ville, hvis andre holdt hovedet koldt og forvaltede arven. Men tilsyneladende er »det med gud« gået i det civilisatoriske grundvand, så selv de, der har rystet kirkens støv af deres fødder, ikke evner at se forbi ham.

Selv en så besindig intellektuel som forfatteren Villy Sørensen, der har beskæftiget sig med historiske epoker fra antikken og fremefter og således var trænet i at dechiffrere gamle tekster, mistede øjensynlig sin analytiske skarphed, når det gjaldt den eksisterende kristne tradition. I alt fald udtalte han i et interview i dagbladet Politiken: *Tænk at hele åndslivet gennem flere århundreder har bevæget sig inden for et tankesystem, som umiddelbart forekommer forrykt.*

Et forrykt tankesystem? Jeg kan ikke se rettere, end at han har stirret sig blind på »det med gud«, som stod og faldt kristendommen med, at gud i videnskabelig uimodsigelighed tronedede i sin himmel og styrede verdens gang. Jeg er ret sikker på, at det åndsliv, der i flere århundreder tilsyneladende affandt sig med den gamle billedverden, mente, at den kristne historie endnu kastede så meget mening af sig, at det forekom dem mere forrykt at skippe dens univers af lutter videnskabelig bornerthed. Den kristne forestillingsverden var stadig et slaraffenland af betydnings-sammenhænge, som man kunne øse af uden nødvendigvis at føle sig forpligtet til at bære jernbyrd for holdbarheden af dens mytologiske indretning.

Men det ville formodentlig være en for letfærdig holdning for Villy Sørensen. Kirken som institution står i vejen, og det har den i virkeligheden gjort fra første færd. Det er i alt fald det indtryk, hans bog *Jesus og KRISTUS* efterlader. Her skelnes der skarpt mellem, hvad mennesket Jesus så som sit ærinde, og så den KRISTUS, hans tilhængere proklamerede ham som, da han var død og borte. Det er historien om, hvorledes et sanddru og kritisk menneske ender som et monstrum af eksklusiv dogmatisk sandhed. For så vidt kan man derfor godt tale om, at disciplene i alt fald rent ideologisk stjal den døde og murede ham inde i deres kirke og henviste ham til et blegt skyggeliv under deres og deres efterfølgeres nidkære kontrol.

Mexicana

Altertavlen i Santo Domingo i Oaxaca dækker hele korvæggen og er prydet med en lang række kirkelige autoriteter i lidt over legemsstørrelse. Midtfor forneden i billedfeltet finder man den korsfæstede Jesus. Han er ca. 40 cm høj. Umiddelbart forekommer det besynderligt. Man ville vel have forventet det modsatte – en velvoksen Jesusfigur omgivet af noget mindre ånder. Men det af-

spejler formodentlig meget godt forholdet mellem institutionens selvfølelse og den døde mands betydning for denne.

Digteren Ole Sarvig udtalte i et interview i anledning af bogen *Salmer og begyndelser til 1980'erne*, at han havde meldt sig ud af folkekirken allerede som 17-årig, angiveligt af respekt for kristendommen (en respekt han ikke kunne få øje på inden for institutionen). Jeg tvivler ikke desto mindre på, om han derved slipper fri af Villy Sørensens anklage for at bevæge sig inden for et tankesystem, der forekommer forrykt. Sarvig er i alt fald, hvad man må kalde klart kristologisk i disse meditativt følsomme tekster.

Nu er det måske ikke så interessant, men det leder frem til et spørgsmål, der er alvorligt nok: Hvad skal vi mene om den arv, vi har med os fra de århundreder, hvor åndslivet helt klart har udfoldet sig inden for grænserne af et traditionelt kristent/kirkeligt forestillingsunivers?

Man kan vel undskylde de meget fjerne tiders kunstnere med, at de ganske enkelt var pryglet til at tjene en uhellig alliance af glubske paver og ryggesløse fyrster, der, hvis ikke de kunne blive enige om andet, i alt fald altid kunne finde fælles fodslag, når det gjaldt om at fastholde den ideologiske indretning af verden og holde deres undersåtter i åndeligt jerngreb.

Nu fremgår det ikke af Villy Sørensens udtalelse, hvornår han vil sætte begyndelsen til de *flere århundreder*, hvor vi har bevæget os inden for et tankesystem, der forekommer forrykt. Der kan dog dårligt være tale om mindre end to, hvorved vi er tilbage ved den franske revolution, hvor det lykkedes i ét hug at bryde såvel fyrstens som kirkens magt – Ludvig den XVI mistede hovedet under guillotinen, og fornuftens nøgne sandhed blev hyldet i Notre Dame som den nye tids religion i skikkelse af en lige så nøgen skøge.

Men det kan for så vidt også være renæssancen og humanismens fødsel, han har haft i tankerne. Det var samtidig med, at det gamle ptolemæiske verdensbillede brød sammen og blev afløst af det kopernikanske til stor forbitrelse for den katolske kirkeinstitution, der så sit ideologiske eneherredømme udfordret og siden smuldre.

Men hvad så med Dantes *Den guddommelige komedie* fra begyndelsen 1300-tallet? Trods sin skønhed er dens forestillingsverden noget af det virkelig teologisk forrykte set med nutidens øjne. Eller hvordan vil han vurdere Mathias Grünewalds alter i Isenheim? Eller for den sags skyld Michelangelos og Leonardo da Vincis værker? Og hvad vil han stille op med William Shakespeare og Johan Sebastian Bach, når vi kommer på den anden side af renæssancen? Til gengæld har han sikkert ikke brudt sig om John Milton og hans *Paradise Lost*. Og principielt næppe heller om Joseph Haydn, da vi som sagt må regne *flere århundreder* til minimum to. Haydn dør i 1809. Så sent som i 1792, hvor den franske revolution allerede har været i gang i tre år, komponerer han sit oratorium *Skabelsen*. Det må, forekommer det mig, derfor nødvendigvis rubriceres under *forrykte* værker skrevet mod bedre vidende. Men hvis Villy Sørensen ville dét, så har vi øjensynlig ikke haft samme oplevelse med det. For hvis jeg endelig skulle nævne et overbevisende »argument« for det gamle verdensbillede, er det sekvensen, hvor Haydn lader gud udtale sit højtidstyste *Bliv lys!* og der *bliver* lys, i toner, der står som kaskader af strålebundter gennem øregangen, så man snapper efter vejret. Det *sker* rent faktisk i dette øjeblik. Som om man i ly af Haydns nodepapir kan foretage en tidsrejse og blive vidne til, hvordan gud i ensom majestæt ud af urdybets mørke sætter tiden i gang og lader verden blive til. Det er så gripende, at det giver gåsehud. Sådan må det være sket. Det forklarer skønheden i skaberværket. Det er ganske vist.